

УДК 331.548-057.874

О. М. Пильтяй

УНИКНЕННЯ ПОМИЛОК ПРИ ВИБОРІ СТАРШОКЛАСНИКАМИ ПРОФЕСІЇ ЯК ПРОБЛЕМА СЬОГОДЕННЯ

© Пильтяй О. М., 2017
<http://orcid.org/0000-0003-2949-5812>
<http://doi.org/10.5281/zenodo.577743>

У статті автор аналізує основні помилки та труднощі, які виникають у старшокласників під час вибору професії, розглядає шляхи їх уникнення. На підставі аналізу психолого-педагогічної літератури з'ясовано, що вибір професії передбачає потребу у виявленні інтересу, нахилів і здібностей та інших індивідуально-психологічних якостей, необхідних для оволодіння професією. Доцільною є систематична профорієнтаційна робота з учнями як в школі, так і вдома. Для того, щоб уникнути розчарувань у майбутньому, важливо звертати увагу на фізичний розвиток і стан здоров'я старшокласника. Адже урахування стану здоров'я при вихованні інтересу до професії попередить зайві переживання, які можуть виникнути пізніше, коли молода людина дізнається, що вона непридатна для омріяної професії.

Простежено, що для уникнення труднощів у старшокласників при виборі професії, потрібно добре володіти інформацією про шляхи одержання професії і про самі професії; знати свої індивідуальні особливості та можливості; чітко володіти інформацією про стан свого здоров'я; мати відповідність інтересів і нахилів обраній професії; розуміння та допомога сім'ї у професійному виборі старшокласника; впевненість у прийнятті рішення щодо вибору професії.

Ключові слова: професійна орієнтація, вибір професії, професія, старшокласники, професійний шлях.

Пильтяй О. Н. Избежание ошибок при выборе старшеклассниками профессии как проблема нынешнего времени.

В статье автор анализирует основные ошибки и трудности, которые возникают у старшеклассников вовремя выбора профессии, рассматривает пути их избегания. На основании анализа психолого-педагогической литературы выяснено, что выбор профессии предусматривает потребность в выявлении интереса, склонностей, способностей и других индивидуально-психологических качеств, необходимых для овладения профессией. Целесообразной является систематическая профориентационная работа с учениками как в школе, так и дома. Для того, чтобы избежать разочарований в будущем, важно обращать внимание на физическое развитие и состояние здоровья старшеклассника. Ведь учет состояния здоровья при воспитании интереса к профессии предупредит лишние переживания, которые

могут возникнуть позже, когда молодой человек узнает, что он непригоден для избранной профессии.

Прослежено, что во избежание трудностей у старшеклассников при выборе профессии, нужно: хорошо владеть информацией о путях получения профессии о самих профессиях; знать свои индивидуальные особенности и возможности; четко владеть информацией о состоянии своего здоровья; иметь соответствие интересов и склонностей к избранной профессии; понимание и помощь семьи в профессиональном выборе старшеклассника; уверенность в принятии решения относительно выбора профессии.

Ключевые слова: профессиональная ориентация, выбор профессии, профессия, старшеклассники, профессиональный путь.

Piltiai O. Avoiding making mistakes during choosing a profession by students as a problem of modernity.

In the article the author analyzes the main errors and difficulties encountered by students when choosing a profession and considers ways to avoid them. Based on the analysis of psychological and pedagogical literature it is established that the choice of a profession implies a need to identify interest, attitudes and abilities, and other individually-psychological qualities necessary for mastering the profession. Appropriate systematic career guidance works with students both in school and at home. In order to avoid disappointments in the future, it is important to pay attention to physical development and health status of high school students. After taking into account the state of health in the education of interest to the profession, it will warn you the extra experience that may arise later, when a young man learns what is unsuitable for the desired profession.

Traced that to avoid the difficulties of high school students when choosing a career, you need: to be proficient in the information on the ways of getting profession and their specifics; to know their individual features and capabilities; to have clearly information about the state of your health; to match the interests and aptitudes of the profession; understanding and assistance in vocational choice of high school; confidence in making decisions regarding career choices.

Key words: professional orientation, career choice, profession, senior, professional way.

Постановка проблеми. Вірний вибір професії старшокласниками – це складне і відповідальне завдання, від якого залежить подальша доля випускників. Всім старшокласникам бракує життєвого досвіду, у результаті чого часто створюються труднощі у професійному самовизначенні щодо отримання подальшої освіти, які часто не можуть усунути ні батьки, ні педагоги. Тож, для уникнення труднощів та помилок учнями при виборі

професії виникає необхідність у проведенні цілеспрямованої профорієнтаційної роботи з ними.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Вирішенням проблем щодо успішного вибору професії учнівською молоддю займалися багато науковців, такі як Є. О. Клімов, Є. М. Павлютенков, А. Є. Голомшток, М. С. Пряжніков, Б. О. Федоришин, В. В. Синявський, Д. О. Закатнов, Н. О. Гончарова, Ю. Г. Барабаш, Р. О. Позінкевич та інші. Не заперечуючи науковий доробок науковців, варто сказати, що все ж на сьогоднішній день проблема залишається недостатньо розробленою. Учнівська молодь не може визначитись з напрямком своєї професійної діяльності, оскільки не має впевненості в своїх силах та знаннях. Випускникам часто бракує інформації з питань планування професійного шляху в сучасних соціально-економічних умовах, які професії затребувані на ринку праці та де продовжити освіту. Але старшокласник, у першу чергу, потребує допомоги при виборі професії, уникаючи при цьому помилок, які можуть привести до небажаних наслідків у подальшому.

Метою написання статті є аналіз помилок і труднощів, які виникають у старшокласників під час вибору професії та виявлення шляхів їх уникнення.

Виклад основного матеріалу. Часто зустрічаються люди, які в 40-45 років, а то і впродовж всього життя задають собі запитання: «Де і коли я зробив чи зробила помилку в своєму житті щодо вибору професії?» Людина все життя відчуває, що вона «не на своєму місці», і цей душевний біль супроводжує її весь професійний шлях і зовсім небагато намагаються змінити свою професійну діяльність, переорієнтуватися на іншу.

В. В. Синявський в методичних рекомендаціях [1, с. 17] наголошує, що при виборі професійної діяльності важливою є відповідність між психологічними особливостями людини і характеристиками певної професії. Також автор звертає увагу на те, що недостатньо знати тільки професію, яку учень хоче вибрати, необхідно йому знати і самого себе, оцінити, наскільки професія підходить для нього і він професії. Тобто, вибір професії передбачає потребу у виявленні інтересу, нахилів і здібностей та інших індивідуально-психологічних якостей, необхідних для оволодіння нею.

Для правильного вибору професії слід проаналізувати помилки, що допускаються в процесі професійного самовизначення. Найголовнішими помилками під час вибору професії можна вважати [2, с. 31-33; 3]:

1. Відношення до вибору професії як до незмінного. В будь-якій сфері діяльності відбувається зміна занять та посад людини. При цьому найбільших успіхів досягає той, хто добре пройшов початкові ступені. Тому, варто проаналізувати ситуацію на ринку праці, приділивши увагу тому, що з року в рік з'являються нові професії і бути готовими до періодичного підвищення кваліфікації та освоєння суміжних спеціальностей.

2. Упередженість щодо престижності і не престижності професії. Престижність певної професії значною мірою визначається особою самого працівника, його авторитетом, ставленням до праці та одержаними результатами. З іншого боку, всі професії, на які є поточний і перспективний попит на ринку праці, непрестижними назвати не можна, оскільки всі вони є соціально й економічно необхідними.

3. Вибір професії під впливом товаришів, друзів (за компанію). Це небажання відстати від товаришів, прагнення бути з ними разом далі. Якщо у друзів збігаються інтереси, нахили, здібності щодо професії – це добре. Якщо ж такого збігу немає, настають розчарування, болісні пошуки іншої професії. В основі цієї ситуації – легковажне ставлення до такого життєво важливого питання, як вибір професії.

4. Вимога батьків оволодіти саме цією професією. Тут обидві сторони допускають помилку. Батьки не підтримують вибір сина (доньки), не враховують при цьому можливу профнепридатність його (її) до певної професії, його інтереси і нахили, а син (донька) не проявляє ініціативу, самостійність, щоб довести правильність свого рішення.

5. Вибір професії на основі особистої симпатії до представника тієї чи іншої професії. При виборі професії треба враховувати насамперед особливості цього виду діяльності, а не вибирати професію тільки тому, що Вам подобається або не подобається людина, що займається цим видом діяльності. Захоплення учня вчителем математики – це ще не означає, що йому подобається сама математика з-поміж інших предметів – це суто людська симпатія до свого вчителя або інтерес до його предмета. Крім того, часто молодь допускає помилку, намагаючись отримати професію кумира.

6. Захоплення тільки зовнішньою або якою-небудь іншою стороною професії. За легкістю, з якою актор створює на сцені образ, стоїть напружена, буденна праця. А журналісти не завжди виступають у телепередачах – частіше

вони перебирають масу інформації, архівів, розмовляють з десятками людей – перш, ніж підготують 10-хвилинне повідомлення, яке до речі, озвучить інша людина (диктор на телебаченні).

7. Ототожнення шкільного навчального предмета з професією, або погане розрізнення цих понять. Є такий предмет, як іноземна мова, а професій, де потрібна здібність до мови багато – телефоніст міжнародного зв'язку, екскурсовод, перекладач, тощо. Тому при виборі професії потрібно враховувати, які реальні заняття і професії за цим предметом стоять. Для цього краще не тільки вивчати професії, а й проаналізувати газети з вакансіями на біржі праці (там звичайно вказується, яка освіта потрібна для конкретної вакансії). Наприклад, людина з лінгвістичною освітою ("українська мова і література", "іноземна мова" у школі) може працювати і редактором, і перекладачем, і викладачем, і секретарем-референтом. Тим паче потрібно мати на увазі, що професій існує більше, ніж шкільних предметів. Можна стати юристом, маркетологом, апаратником тощо. Професії, звичайно, можуть бути асоційовані з декількома шкільними предметами (відповідають вступним іспитам у ВНЗ на цю спеціальність). Наприклад, майбутньому економісту в школі може подобатися одночасно і математика, і географія, і іноземна мова.

8. Застарілі уявлення про зміст і характер праці у сфері матеріального виробництва. Матеріальне оснащення багатьох масових професій зараз докорінно змінюється за рахунок складної сучасної техніки, яка досить суттєво змінює продуктивність, характер і умови праці, дедалі більше звільняє робітника від фізичних, силових витрат. Це нерідко наближає цю працю до інтелектуальної (слюсарі-ремонтники, наладчики автоматизованих ліній тощо). Таким чином, за старою назвою нерідко прихований зовсім інший зміст праці, яка вимагає від робітника необхідності постійного підвищення кваліфікації.

9. Невміння (небажання) розібратися у своїх особистісних якостях (нахилах, здібностях, мотивах). Розібратися в собі учням допоможуть батьки, педагоги, друзі, профконсультанти. Також старшокласникам велику допомогу надають психологічні тести та статті і публікації профорієнтаційного характеру. Однак, багато є непрофесійних тестів, до результатів яких потрібно відноситись прискіпливо, так і до того, що пишуть у різних книгах. Завдання популярних тестів – активізація діяльності з самопізнання (самопостереження, самоаналіз), а не відповідь на запитання про те, ким бути або якими Ви є.

10. Незнання (недооцінювання) своїх фізичних особливостей, недоліків, які є суттєвими під час вибору професії. Існують професії, які можуть бути випускнику і протипоказані, оскільки стан здоров'я його може погіршитися. Таких професій небагато і до них відносяться, в основному, ті, у яких потрібне тривале навантаження на ті чи інші системи організму. Наприклад, у програмістів – зір, у льотчиків – серцево-судинна система тощо.

11. Незнання основних дій, операцій, порядку під час вибору професії, зокрема, невміння визначити свою професійну придатність, до тієї чи іншої професії через брак необхідних знань і вмінь, незнання основних ситуацій під час вибору професії тощо.

Які ж чинники призводять до таких помилок? Виявляється, що перед старшокласниками постає багато труднощів під час вибору, які й призводять до них, наприклад [2, с. 31]:

- недостатньо інформації про шляхи одержання професії і про самі професії;
- незнання і невміння оцінки індивідуальних особливостей (можливостей);
- відхилення у стані свого здоров'я;
- конфлікти в сім'ї, що пов'язані з вибором професії;
- невідповідність інтересів, нахилів обраній професії;
- невпевненість у прийнятті рішення про вибір професії тощо.

Вибираючи професію, часто перед учнями постає питання про її популярність і перспективи кар'єрного зростання. Адже останнім часом молодь надає перевагу професіям, пов'язаних з програмуванням, інформаційними системами, економікою, юриспруденцією і явно недооцінюють робітничі професії. Але робити вибір, спираючись тільки на популярність професії, було б неправильно. Часто буває, що поспішивши за престижними професіями в університети, більша частина випускників залишаються безробітними.

Щоб уникнути помилок під час вибору професії, доцільною є систематична профорієнтаційна робота з учнями як вдома так і в навчальному закладі.

В першу чергу, батькам варто приділяти увагу своїй дитині при плануванні нею професійного шляху. Адже часто буває, що остаточне рішення приймають батьки, і тут їм важливо розуміти, що вони лише допомагають своїй дитині визначитися у виборі, а не вибирають професію замість неї.

Адже бажання батька чи матері, які пов'язані з отриманням дитиною освіти, часто засновані на їх особистому досвіді «примусової» педагогіки. На вибір можуть також впливати нереалізовані амбіції батьків, які нав'язують молодій людині чужий сценарій життя, продовження сімейних традицій, коли діти з покоління в покоління наслідують професії своєї родини. Але батьки повинні враховувати, чи є інтерес і нахил до цієї професії у їхньої дитини [4; 5, с. 231].

Що слід розуміти під поняттям «інтерес»? У психології інтерес визначається як спрямованість на певний предмет чи вид діяльності. Інтерес до професії виявляється в бажанні більше довідатись про неї; нахил – у прагненні на практиці зайнятися цією справою (в даному випадку опанувати професію, до якої є інтерес). Часто інтерес до тієї чи іншої професії буває пов'язаний з нахилом до певної діяльності. Але інтерес може бути і незалежно від нахилу. Так, далеко не всі люди, які виявляють інтерес до поезії, стають поетами. Буває й так, що людина має стійкий інтерес і нахил до якоїсь діяльності, але не має здібностей до неї [5, с. 231-232].

Спостереження деяких вчителів, показують, що найкраще можна виявити здібності, нахили та спрямованість учня до тієї чи іншої професії або до певної галузі науки на уроках лабораторно-практичного характеру, а також на екскурсіях. На таких уроках учні більше замислюються над питанням вибору професії, мають можливість самостійно проводити експерименти, спостерігати за людьми у процесі професійної праці, слухати розповіді спеціалістів та ін. [6, с. 227].

Щоб уникнути розчарувань у майбутньому, важливо звертати увагу на фізичний розвиток і стан здоров'я старшокласника. Урахування стану здоров'я при вихованні інтересу до професії попередить зайві переживання й розчарування, які можуть виникнути пізніше, коли молода людина довідається, що вона непридатна до вибраної професії. Тому батьки повинні своєчасно проконсультуватися у лікаря і довідатись, які професії протипоказані за станом здоров'я їх дитині [5, с. 234].

Після цього, вчителі разом з батьками проводять роботу, спрямовану на те, щоб зацікавити учня іншою професією. Слід зауважити, що це необхідно робити тактовно, уникаючи психологічної травми підлітка, щоб не створити в нього почуття неповноцінності. Тим, у кого організм схильний до простудних

захворювань і алергічних реакцій, не бажано вибирати професії будівельника; людям із проблемами зору не підходять професії водія і програміста, у кого слабкий вестибулярний апарат, варто ухилитися від професій, пов'язаних із мореплавством і керуванням літаком [7].

Окрім стану здоров'я, під час вибору професії, бажано звертати увагу на темперамент людини. Холерикам протипоказана робота, пов'язана зі старанністю, монотонністю і довгим нервовим напруженням (референта, бухгалтера, оператора). Меланхоліку і флегматику не рекомендують вибирати професії шахтаря або водія [7].

Випускникам загальноосвітньої школи 9 або 11 класів є кілька шляхів отримання професії з якими їх потрібно ознайомити. В Україні існують такі кваліфікаційні рівні професійної підготовки [8]:

- кваліфікований робітник (таку кваліфікацію можна отримати у професійно-технічному або вищому професійному училищі).
- молодший спеціаліст (перший рівень вищої освіти, тривалість підготовки 4 роки).
- бакалавр (базова вища освіта, тривалість підготовки 4 роки).
- спеціаліст (повна вища освіта, тривалість підготовки 1-2 роки).
- магістр (повна вища освіта, тривалість підготовки 1-2 роки).

Під час вибору навчального закладу, отримавши при цьому всю необхідну інформацію про професії і вимоги до неї, знаючи свої індивідуальні особливості, важливо, щоб у випускника було подальше бачення свого становлення як професіонала, тільки тоді вони можуть стати успішними та затребуваними на ринку праці.

Висновки. Отже, для уникнення помилок старшокласників при виборі професії необхідно враховувати такі фактори: інформування учнів про світ професій та шляхи їх отримання; співпраця педагогів, психолога, лікаря, батьків та інших ланок педагогічного процесу; уміння співвідносити особисті якості з вимогами, які пред'являють професія і спеціальність, а також знання учнями своїх особистісних особливостей.

Література

1. Як обрати професію: методичні рекомендації / авт.-уклад. В. В. Синявський. – Чернігів, 2005. – 20 с.

2. Барабаш Ю. Г. Психолого-педагогічні основи вибору професії : [навч. посіб.] / Ю. Г. Барабаш, Р. О. Позінкевич. – РВВ «Вежа» Волин. держ. ун-ту ім. Лесі Українки, 2003. – 201 с.

3. Помилки при виборі професій [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://kkz.net.ua/index.php?option=com_content&view=article&id

4. Кулик Н. Вибір професії. Міфи та реальність [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://old.dyvensvit.org/articles/6141.html>

5. Михайлов Ф. Р. Бесіда для батьків восьмикласників про підготовку підлітків у сім'ї до вибору професії / Ф. Р. Михайлов // Питання професійної орієнтації учнів : збірник праць. – К. : Радянська школа, 1969. – С. 228-236.

6. Кондратюк Б. К. Вивчення здібностей і нахилів учнів – важлива умова їх професійного спрямування / Б. К. Кондратюк // Питання професійної орієнтації учнів : збірник праць. – К. : Радянська школа, 1969. – С. 224-228.

7. Що потрібно врахувати при виборі професії [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://chutosvita.at.ua/publ/3-1-0-26>

8. Про систему професійної освіти в Україні [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://elprivod.nmu.org.ua/ua/entrant/advices/edu_system.php